

Forum socijalna demokratija
Vizije i opcije za JIE

17

Socijaldemokratija i sindikati u Srednjoj i Istočnoj Evropi

Slabe veze i skrivene podudarnosti

Šta predstavlja socijaldemokratija u svetu globalizacije danas?
Šta predstavlja socijalna demokratija?

Da li je zainteresovanost građana za politiku još uvek prisutna u dovoljnoj meri? Da li je moguće ponovo je probuditi?

Koje konkretne politike su se pokazale kao moguće za realizaciju?
Koliko su one bile uspešne?

Ova i ostala pitanja su značajna u svim delovima sveta. Serijom publikacija "Forum Socijalna demokratija – vizije i opcije za jugoistočnu Evropu" Fondacija Fridrich Ebert želi da pruži svoj doprinos raspravi o tim temama u jugoistočnoj Evropi.

Friedrich Ebert Stiftung

Predstavništvo Beograd
Simina 1
11 000 Beograd
Srbija

Friedrich Ebert Stiftung

Predstavništvo Sarajevo
Sumbula Avde 7
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Friedrich Ebert Stiftung

Predstavništvo Zagreb
Praska 8
10 000 Zagreb
Hrvatska

Tekst je objavljen i na makedonskom, albanskom i bugarskom jeziku
Sve tekstove možete pronaći na internetu www.fes.rs

Sadržaj

Uvod	3
Sindikati u SIE: Slabljene usled osipanja članstva i fragmentacije	4
Stranački sistemi i socijaldemokratija u SIE	8
Socijaldemokratske stranke u SIE	9
Sindikati i socijaldemokrate u SIE: Između ignorancije i slabih veza	11
Zaključak	13
Literatura	14

SOCIJALDEMOKRATIJA I SINDIKATI U SREDNJOJ I ISTOČNOJ EVROPI

VOLFGANG ŠREDER I VIKTORIJA KALAS (WOLFGANG SCHROEDER/VIKTORIA KALASS)

Slabe veze i skrivenе podudarnosti

- » Zapadnoevropske teorije o državi blagostanja samo donekle mogu da se prenesu na tip države blagostanja u srednjoj i istočnoj Evropi. I jedne i druge, međutim, polaze od uticaja sindikata i socijaldemokratije na izgradnju i razvoj modela zaštitnih mera države blagostanja.
- » Države SIE karakteriše slabost sindikata i političkih stranaka, koji bi mogli da se shvate kao labavo strukturisana udruženja birača sa neprecizno formulisanim fleksibilnim programima bez utemeljenja u građanskom društvu. Stranke se često udružuju u koalicije, čiji je glavni cilj sticanje političke vlasti.
- » Više ne postoji stara neminovna umreženost između stranke i sindikata, koja je odslikavala delić komunističke ‘normale’. Ta umreženost je slabo razvijena i neformalnog karaktera.
- » Čini se da ni sindikati ni socijaldemokratske stranke u SIE nisu u stanju da u većoj meri učestvuju u kreiranju izgradnje modela socijalne zaštite. Na strani stranaka nedostaje spremnost da se zauzmu jasne političke pozicije, a na strani sindikata nedostaju resursi, da se na centralnom nivou definišu strateški ciljevi koji bi se i sledili. Usled uzajamnog nedostatka poverenja, ne dolazi do povezivanja snaga u smislu zajedničkog delovanja.

Uvod

I dalje vlada nesloga oko pitanja koji tip države blagostanja se formirao u srednjoj i istočnoj Evropi. Međutim, vlada složno mišljenje oko konstatacije da tipologije zapadne Evrope ne mogu jedan prema jedan da se prenesu na istočnu Evropu. Stoga jedni predlažu termin “istočnoevropski tip” kada treba da se opišu istočni tipovi sistema blagostanja. Čini se, međutim, i dalje sporno koja specifična obeležja se subsumiraju pod terminom istočnoevropska država blagostanja i da li ipak među režimima blagostanja u SIE ne postoji i prevelika varijabilnost da bi se podveli pod jedan jedinstven model.

Uopšteno, međutim, u međuvremenu vlada sloga oko konstatacije da su iz istorijske perspektive pre svega sindikati i socijaldemokratija bili ti koji su bitno unapredili izgradnju i razvoj modela zaštitnih mera države blagostanja. U tom svetlu, predmet ovog sastava biće razmatranje obrazaca veza između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u SIE: u čemu se sastoje strukturalni uslovi i političke mogućnosti usklađivanja delovanja između socijaldemokratije i sindikata u SIE? Kako stoje stvari u pogledu bliskosti između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u istočnoj Evropi? Da li postoje veze između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u SIE i u kojoj su meri one institucionalizovane?

U cilju iznalaženja odgovora na ova pitanja, sprovedena je anketa u okviru jedne studije na terenu nad akterima iz samih zemalja o njihovim iskustvima i utiscima¹. Međutim, pre prezentacije i tumačenja rezultata ankete najpre će biti detaljnije predstavljeni sami akteri. Uz to se skreće pažnja i na specifične tradicionalne implikacije, prednosti i slabosti sindikata i socijaldemokratskih stranaka u SIE. Osim toga, se izlažu i objašnjavaju specifičnosti istočnoevropskih stranačkih sistema i sindikalnih modela, obzirom da se bez obaziranja na specifičnosti u istočnoj Evropi čini gotovo nemoguće obezbediti razumevanje aktera i njihovih postupaka. Zaključno se predstavljaju rezultati studije na terenu, koja se temelji na upitnicima, o interaktivnim strukturama između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u SIE.

¹ Autori na ovom mestu upućuju reči zahvalnosti kolegama iz regionalne kancelarije Fondacije Friedrich Ebert za njihovu snažnu podršku i njihovo neumorno angažovanje prilikom prosledivanja, prevodenja segmenata i konačnog prikupljanja anketnih upitnika.

Sindikati u SIE: slabljenje usled osipanja članstva i fragmentacije

Do 1990. sindikati su u državama istočne Evrope bili neodvojivi sastavni deo komunističkog sistema vladavine. Sa početkom tranzicije, savezi (sindikata), koji su do 1990. imali funkciju organizacija-nosilaca države, dospeli su pod dvostruki pritisak modernizacije (Kohl 2008). S jedne strane, uloga predstavnika interesa zaposlenih moralna je iznova da se definiše, a zastupanje interesa je moralno da se sprovodi u okvirima socijalnog dijaloga. S druge strane, sindikati su svom članstvu morali da prenesu poruku o neophodnosti ekonomske restrukturacije koja je za gro zaposlenih bila povezana sa pozamašnim socijalnim gubicima u pogledu plata i sigurnosti radnih mesta. Najkasnije od sredine 90-ih godina, pored toga trebalo je ne samo preuzeti norme EU već i integrisati vlastiti savez u međunarodne strukture (Kohl 2008).

Na početku faze tranzicije, oni sindikati koji su postojali i pre 1990. godine, imali su struktturnu prednost nad onim udruženjima koja su tek formirana u kontekstu procesa tranzicije. Oni su, naime, mogli da se nadovežu na postojeće organizacione osnove i iskoriste postojeće resurse. Novonastali sindikati su po pravilu bili mali i nisu raspolagali niti početnim kapitalom niti organizacionim resursima. U međuvremenu, nova udruženja su najpre uglavnom profitirala od toga što nisu doživljavana kao nosioci i pomagači komunističkog režima. Izuzev u Letoniji, u SIE su se formirali multi-polarni sindikalni sistemi.² U zemljama poput Slovenije ili Slovačke, iskrystalisao se jedan dominantan savez sindikata.³ Za razliku od ovih, u drugim zemljama su se formirale konstelacije konkurenčije između sindikata. Početkom su se konkurenčni savezi razlikovali po svojoj političko-ideološkoj orientaciji, ali delom i po strukturi svog članstva. U tom smislu nastali su regionalni savezi, kao na primer u Sloveniji, ali isto tako i sindikati na nivou preduzeća ili strukovni sindikati. U Poljskoj je u liku NSZZ "Solidarnosc" formiran sindikat sa utemeljenjem u desnom taboru, dok se takođe poljski sindikat OPZZ uvršćuje u tabor levice (Rode 2008b: 5). Pored poljskog NSZZ "S", i u Češkoj, Mađarskoj, Bugarskoj i Slovačkoj nastali su demohrišćanski sindikati. Međutim, među njima je samo poljski savez stekao trajni nacionalni značaj. U Estoniji su, za razliku

od toga, fizički radnici i službenici organizovani i odvojenim savezima.⁴ Sve u svemu može se konstatovati da sindikalne scene u istočnoj Evropi nikako ne mogu da se tretiraju kao jedinstvene, već naprotiv, ispostavljaju se kao izrazito raznovrsne i slojevite.

Jaz između starog i novog koji povlači demarkacionu liniju između reformisanih i onih saveza koji su nastali posle 1990. godine, karakteriše sindikalne modele država SIE do današnjeg dana. Ipak, ova suprotstavljenost gubi na značaju, tako da su između nekada protivničkih tabora danas uspeli da se formiraju novi oblici saradnje i koalicija. U tom smislu, u nekim državama su vidljivi prvi počeci međusindikalne kooperacije. U Litvaniji su, na primer, tri krovna sindikalna saveza (LFD, LPSK, Solidarumas) na proleće 2006. potpisala odgovarajući sporazum i od onda se usaglašavaju oko ključnih pitanja.⁵ I poljski sindikati metalne industrije, organizovani pod krovnim organizacijama poput NSZZ "S", OPZZ i FZZ, koordiniraju svoje aktivnosti u odnosu na nacionalna ali pre svega u odnosu na međunarodna pitanja, kao na primer na nivou EU.

Osnova sindikalne organizacije u istočnoj Evropi, kao i u periodu pre 1990, postoji na nivou preduzeća, dok su sindikalne strukture na nivou sektora slabije izražene. Slabiji značaj grane, kao momenta strukturisanja radničkih odnosa, na kraju jeste i posledica nedostatka kolektivnih ugovora na nivou sektora. Umesto toga dominiraju pojedinačni ugovori na nivou preduzeća (Kohl 2008). Uprkos velikog značaja preduzeća za kulturu organizovanja sindikata, s jedne strane, i kolektivno-ugovornog utvrđivanja pravila, nedostaju i efektivna predstavnštva radnika na nivou preduzeća. Modeli saveta zaposlenih, koji kao u Nemačkoj postoje kompletno uz sindikalnu strukturu poverenika u preduzećima, u državama SIE početkom su uglavnom nailazili na nepoverljivost, a u pojedinačnim slučajevima čak na konsekventno ne-prihvatljivanje od strane sindikata – na primer u Poljskoj – dok su u isto vreme poslodavci delimično podržavali odgovarajuće planove od strane vlasti (Kohl 2008). Iako je zahvaljujući zakonodavstvu EU u međuvremenu moguće formiranje saveta zaposlenih na

² Do danas u Letoniji je priznat samo jedan savez sindikata (LBAS) kao reprezentativna organizacija na nacionalnom nivou (vidi European Industrial Relations Observatory (EIRO) (2007): Latvia.Industrial relations profile, pod <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Latvia/htm> (podaci od dana: 09.07.2008)

³ U Sloveniji, u ZSSS organizovano je preko polovine članova sindikata (vidi EIRO: Slovenia industrial relations profile, na adresi <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Slovenia/htm> (podaci od dana: 10.07.2008)). U Slovačkoj, preko 90 odsto ukupnog članstva sindikata jesu članovi KOZ SR – vidi EIRO (2007): Slovakia. Industrial relations profile, na adresi <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Slovakia/htm> (podaci od dana 10.07.2008))

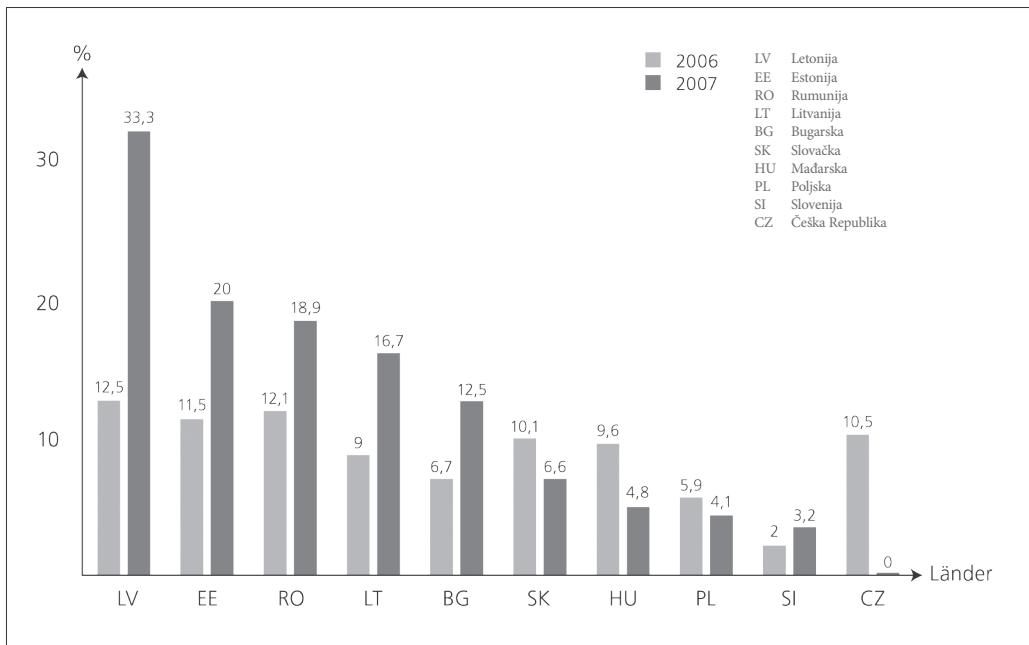
⁴ EIRO (2007): Estonia. Industrial relations profile, pod <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Estonia/htm> (podaci od dana: 09.07.2008)

⁵ Saradnju usmerava centar za koordinaciju, čije predsedništvo rotira u razmacima od pola godine. Dugoročno je predviđeno fuzionisanje (ova tri) saveza.

⁶ To važi za Estoniju i Letoniju (Kohl 2008). I u Poljskoj, gde su od maja 2006. dozvoljeni kako saveti zaposlenih tako i sindikalni predstavnici preduzeća, u martu 2007. od 8.500 mogućih saveta zaposlenih bilo je formirano 1.900. – Vidi FES Varšava (2007): Međunarodna konferencija; Prilozi socijalnih partnera o dobrom radu /Decent work/ Poljskoj i Evropi. Godinu dana iskustva sa zakonom radi informacije i konsultacije, pod adresom; http://feswar.org.pl/pdf_doc/Decent%20Work%20Bericht.pdf (podaci od dana 11.11.2009).

⁷ FES Varšava (2007): Medunarodna konferencija; Prilozi socijalnih partnera o dobrom radu /Decent work/ u Poljskoj i Evropi. Godinu dana iskustva sa zakonom radi informacije i konsultacije, pod adresom; http://feswar.org.pl/pdf_doc/Decent%20Work%20Bericht.pdf (podaci od dana 11.11.2009) Medunarodni savez Slobodnih sindikata (IBFG) (2006): Poland. Annual Survey of Violations of Trade Union Rights na adresu: <http://www.icftu.org/displaydocument.asp?Index=991223856&LanguageEN> (podaci od dana 11.11.2009)

Grafikon: minimalna zarada 2006/2007 (promene u %)

Izvor: vlastiti prikaz⁸

celoj teritoriji, u većini preduzeća do sada ipak nisu uređeni takvi saveti zaposlenih (Kohl 2008).⁶ Dualna predstavnička struktura, u skladu a nemačkim modelom, de facto postoji u Mađarskoj, Sloveniji, Letoniji, Estoniji, Bugarskoj i Poljskoj. Mada se u pribaltičkim državama (Estonija, Letonija, Litvanija) po pravilu u preduzećima zatiču isključivo sindikalni predstavnici (Kohl 2008). Pored toga, u Poljskoj je dokumentovano nekoliko slučajeva aktivnog ometanja rada saveta zaposlenih od strane poslodavaca.⁷ U drugim državama iskristalisa se model "ili – ili". Tako na primer u Češkoj, Litvaniji i Rumuniji (od 2007) postoji mogućnost formiranja saveta zaposlenih, ako u preduzeću ne postoji sindikalno predstavništvo (Kohl 2008).

Nakon nivoa preduzeća, naveći značaj se pridaje centralnom savezu sindikata, što je posledica uključivanja socijalnih partnera u tela za vođenje tripartitnih pregovora. Država koristi forume, koji su uvedeni u svim državama SIE, radi sprovođenja reformi i istovremenog zadržavanja što većeg stepena socijalnog mira (Deppe/Tartur 2002: 25). Mada, istočnoevropski pojам tripartitan ne odgovara korporativističkim strukturama, koje su poznate iz zapadne Evrope. Kod ovih tela se često, zapravo, radi o institucijama-fasadama. Jer, preostali akteri su i suviše slabi da bi komunicirali ravnopravno sa državom (vidi Deppe/Tartur

2002 : 175). I dok se u okvirima socijalnog dijaloga postižu dogovori o minimalnim standardima – na primer u pogledu ličnih dohodaka – ova tela sa druge strane sprečavaju formiranje bilateralnih ili čak veza socijalnog partnerstva između sindikata i udruženja poslodavaca. U centralne poslove komisije za ekonomiju i socijalnu politiku, danas se ubraja i utvrđivanje minimalnih zarada (Kohl 2008).

Trend kretanja minimalnih zarada je pozitivan. U proseku je minimalna zarada u državama SIE 2006. godine porasla za 8,99 % a 2007. za 12 %.⁹ Na prvom mestu se nalazi Letonija sa rastom minimalne zarade od 33,3 % (2007). Visina minimalne zarade se bitno razlikuje od zemlje do zemlje. Međutim, instrument minimalne zarade nema ni funkciju obezbeđivanja egzistencijalnog minimuma niti sprečavanja siromaštva. U proseku, minimalna mesečna zarada u okviru EU iznosi oko 50 % prosečnog dohotka na nacionalnom nivou. U državama SIE, ovaj iznos se, međutim, kreće znatno ispod ovog praga i rangira se negde između 30 i 46 % odnosnog prosečnog dohotka (Kohl/Rode 2008: 29).

U pregovore tripartitnih komisija uključeni su oni sindikati koji su priznati od strane države kao reprezentativni savezi na nacionalnom nivou.

⁸ Eurofound (2008): Pay developments – 2007 – na adresi <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0804019s/tn0804019s.htm> (podaci od dana 11.11.2009).

⁹ U poređenju sa time, porast u 27 država-članica EU sa Norveškom kvantifikuje se sa 7,2%. – Vidi European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound) (2008): Pay developments – 2007, na adresi: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0804019s/tn0804019s.htm> (podaci od dana 11.11.2009).

Pregled: nacionalni reprezentativni krovni savezi sindikata u SIE

Zemlja	Savezi sindikata		
	Naziv i godina osnivanja	Članstvo	Stepen organiz. (ukupno)
ESTONIJA	EAKL (Confederation of Estonian Trade Unions; 1990)	38.068	11%
	TALO (Employees Unions' Confederation, 1992)	30.000	
LETONIJA	LBAS (Free Trade Union Confederation, 1990)	135.000	16%
LITVANIJA	LPSK (Lithuanian Trade Unions Confederation, 1990, 1992 fuzionisana sa LPSS)	75.000	12%
	LDF (Lithuanian Labour Federation; 1991)	20.000	
	Solidarumas (Lithuanian Trade Union "Solidarumas"; 1989)	8.000	
POLJSKA	OPZZ (All Poland Alliance of Trade Unions; 1984)	800.000	14%
	NSZZ Solidarnosc (Trade Union Confederation NSZZ Solidarnosc; 1980; zabrana 1981-1989)	722.000	
	FZZ (Trade Unions Forum; 2002)	500.000	
BUGARSKA	CITUB (Confederation of Independant Trade Unions in Bulgaria; 1990)	150.000	20%
	Podkrepa (Confederation of Labour "Podkrepa; 1989)	103.750	
RUMUNIJA ¹⁰	Cartel Alfa (National Confederation Cartel Alfa, 1990)	1.000.000	35%
	CNSLR Fratia (National Confederation of Free Trade Unions "Fratia"; 1993. pravni sledbenik državnog sindikata)	800.000	
	CSDR (Confederation of Democratic Trade Unions in Romania; 1994)	600.000	
	Meridian (National Trade Union Confederation Meridian, 1994)	313.000	
	BNS (National Trade Union Block; 1991)	210.000	
ČEŠKA	CMKOS (Czech-Moldavian Confederation of Trade Unions; 1990)	500.000	20%
	ASO (Association of Autonomous Trade Unions; 1995)	210.000	
SLOVAČKA	KOZ SR (Confederation of Trade Unions of The Slovak Republic; 1990)	394.732	22%
SLOVENIJA	ZSSS (Association of Free Trade Unions of Slovenia; 1990)	270.000	44%
	KSJS (Confederation of Public Sector Trade Unions; 2006)	81.000	
	PERGAM (Confederation of Trade Unions of Slovenia Pergam; 1991)	Nema podataka ¹¹	
	K'90 (Confederation of Trade Unions >90 of Slovenia; 1991)	Nema podataka	
	KNSS (Confederation of New Trade Unions of Slovenia; 1991)	Nema podataka	
	Alternativa (Alternative; 1999)	8.199	
	Solidarnost (Solidarity; 2001)	2.500	
MAĐARSKA	SZEFT (Trade Union Cooperation Forum; 1990)	256.130	18%
	MSZOSZ (National Confederation of Hungarian Trade Unions; 1990)	253.000	
	ASZSZ (National Federation of Autonomous Trade Unions; 1990)	160.000	
	LIGA (Democratic League of Independant Trade Unions; 1988)	100.644	
	MOSZ (National Federation of Workers' Councils; 1988)	58.600	
	ESZT (Confederation of Trade Unions of Professionals; 1989)	50.000	

Izvor: EIRO¹², Kohl (2008), Kohl/Rode (2008: 10); vlastita istraživanja¹³

¹⁰ U slučaju Rumunije, statistika o članstvu saveza se čini nerealnom. Prema informacijama nadležne kancelarije FES, sabiranjem podataka dobijenih od strane saveza došlo se do ukupnog stepena organizovanosti od 70%, dok Međunarodna organizacija rada polazi od stepena organizovanosti od nekih 30% (vidi o tome Wannöffel/Kramer 2007: 27).

¹¹ Nažalost, u ovim slučajevima i pored ponovljenih upita nije bilo moguće utvrditi broj članstva. Informacija nije data ni kolegama iz nadležnih regionalnih kancelarija FES.

¹² Industrial relations country profiles, na adresi: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country_index.htm

¹³ Vidi takođe: Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, na adresi <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0803029s/tn0803029s.htm> (podaci od dana: 11.11.2009).

Stepen sindikalne organizovanosti svuda beleži trend opadanja. U Estoniji je, na primer, stepen organizovanosti za pet godina prepolovljen. 2001. kretao se oko 14%, dok je 2006. zabeležio samo 8,4%.¹⁴ U proseku, zemlje SIE imaju prosečan stepen organizovanosti od 21%, a to je samo 4 procenata poena manje od vrednosti zabeležene u 15 država EU (vidi Kohl 2008).¹⁵ Jedino slovenački savezi beleže sindikalnu gustinu od 40%. Trenutno, stepen organizovanosti u Mađarskoj, Češkoj, Bugarskoj i pribaltičkim državama leži ispod granice od 20% (Kohl 2008). Gubitak članstva u sindikatima koji je otpočeo sa početkom tranzicije često se objašnjavao okončanjem obaveznog članstva i uvođenjem principa dobrovoljnosti.¹⁶ Ali obzirom da se trend osipanja ne prekida ni nakon prve faze tranzicije, ovo objašnjenje nije dovoljno za tumačenje slabosti sindikata u zemljama SIE.¹⁷ Zapravo, moguće je ukazati na osam različitih vrsta konteksta da bi se objasnila slabost sindikata u državama SIE.

» **Prevelik teret usled dvostrukog pritska tranzicije:**

Nakon 1990. godine, sindikati su bili aktivno uključeni u prelazak sa sistema planske privrede na sistem tržišne ekonomije. Istovremeno su savezi morali tek da definišu svoju ulogu predstavnika interesa zaposlenih. I dok se njihovo članstvo nadalo da će doći do konzerviranja zaštitnih mehanizama na tržištu rada, rekonstrukcija sistema, koju su podržavali sindikati, bila je okidač ekonomskog pada, koji je za mnoge zaposlene bio povezan sa drastičnim socijalnim gubicima. Sindikatima nije pošlo za rukom da izbalansiraju tenzije koje su nastale između logike članstva i logike uticaja. Štaviše, savezi su se upetljali u zlokobnu dijalektiku između ekonomске modernizacije i organizacione marginalizacije.

» **Društvena individualizacija:** u okviru trendova ka individualizaciji u društvu, gubi se i snaga saveza da za sebe vežu članstvo. Ova tendencija odslikava slabljenje poverenja u kolektivne organizacije na nadnacionalnom nivou. Mnogi zaposleni u zemljama SIE danas nisu samo u jednom radnom odnosu, već obavljaju više poslova. Njihov model življenja ne odgovara sindikalnoj slici zaposlenog sa punim radnim vremenom. Umesto da se nadaju podršci sindikata, dominira uverenje da čovek ipak najbolje sam sebi može da pomogne. Na značaju dobijaju individualizovani modeli življenja koji su u koliziji sa sindikalnom strategijom mobilizacije usmerenom na solidarnost. Posebno jasno se očituje slabost sindikata da regrutuje novo članstvo kada se uperi pogled na mlade generacije.

» **Privatizacija i promena ekonomskih struktura:**

Sa početkom tranzicije pokrenuta je privatizacija. U državnim preduzećima ili onima koja su bliska državi, ustanovama javne uslužne delatnosti kao i u preduzećima krupne industrije, sindikati su po pravilu i dalje snažno zastupljeni (Kohl 2008). Za razliku od toga, u domenu često male i srednje privatne industrije razvile su se zone bez sindikata. Danas se udeo privatne ekonomije u državama SIE kreće oko 75%. Pri tome se, međutim, razlikuju podaci iz različitih zemalja: u Sloveniji je udeo privatne privrede u ukupnoj privredi 2006. godine iznosio 65%, dok su Mađarska, Češka, Slovačka i Estonija beležile već oko 80% ekonomije u privatnom vlasništvu.¹⁸

» **Porast značaja uslužnog sektora:** Paralelno sa strukturnim promenama kretao se i prelazak sa industrijskog na uslužni sektor. U 27 država EU, udeo uslužne privrede iznosi 68,6%; udeo sektora industrije se, poređenja radi, kreće oko 25%.¹⁹ U državama SIE, uslužna oblast zauzima udeo od 58,6%, dok industrijski sektor čini 29,1% ukupne ekonomije.²⁰ Kao i u zapadnoj Evropi, i u istočnoj su sindikati u uslužnim preduzećima nedovoljno zastupljeni.

» **Odsustvo u malim i srednjim preduzećima:** Bitno obeležje promena ekonomске strukture je širenje malih i srednjih preduzeća i sve manji značaj velikih preduzeća kojima je nekada upravljala država (Kohl 2008). Nova radna mesta se uglavnom stvaraju u malim i srednjim preduzećima (Hantke 2007: 11). Međutim, u njima po pravilu nedostaju predstavništva interesa zaposlenih. U Poljskoj, na primer, u 97% svih preduzeća ne postoje nikakvi sindikati (Rode 2008b: 2). I neretko se u preduzećima ne poštuju ni minimalni standardi koje predviđa regulativa EU, tako da nastaju "patrijarhati lepog vremena" (Hantke 2007: 12) u kojima poslodavac odlučuje o tome da li će se zaposleni uključiti u uređivanje radnih odnosa ili ne.

» **Nedostatak spremnosti za kooperaciju od strane poslodavaca:** Sve u svemu, poslodavci ne pokazuju veliki interes za pregovore i obavezuće dogovore sa predstavnicima zaposlenih. Zaposleni u nekim slučajevima govore i o tome da poslodavci ofanzivno pokušavaju da kolportuju osnivanja sindikata ili saveta zaposlenih u preduzećima.²¹ I godišnji izveštaj Međunarodne konfederacije sindikata, kojim se dokumentuju kršenja sindikalnih prava, u svom godišnjem izveštaju za 2007. godinu evidentira široku paletu primera ometanja odnosno sprečavanja sindikalnog rada u Istočnoj Evropi.²²

¹⁴ Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, na adresi: <http://www-eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0803029s/tn0803029s.htm> (tekst od dana: 11.11.2009).

¹⁵ Kod velikog broja nacionalnih podataka radi se o procenama.

¹⁶ Vidi o tome od strane Medunarodne organizacije rada 2007. objavljeni "World Labour Raport".

¹⁷ O preciznom pregledu broja članova pojedinih saveza vidi prilog. – Prilikom razmatranja brojčanih podataka treba međutim imati u vidu da se podaci svode na podatke dobijene od samih sindikata.

¹⁸ European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2007): Transition Report 2006. Finance in Transition, na adresi: <http://www.transitionreport.co.uk/TRO/b/transition-report/volume2006/issue1> (podaci od dana: 11.11.2009).

¹⁹ European Commission (2008): Employment in Europe, pod adresom: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=en&newsId=542&furtherNews=yes> (podaci od dana: 11.11.2009).

²⁰ Podaci bez Rumunije. – Vidi European Commission (2008): Employment in Europe, pod adresom: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=en&newsId=542&furtherNews=yes> (podaci od dana: 11.11.2009).

²¹ FES Varšava (2007): Međunarodna konferencija: prilozi socijalnih partnera o dobrom radu/Decent work u Poljskoj i Evropi. Godinu dana iskustva sa zakonom radi informacij i konsultacije, na internet adresi: http://www.feswar.org.pl/pdf_doc/Decent%20Work%20Bericht.pdf (podaci od dana: 11.11.2009).

²² Medunarodna konfederacija sindikata (izdavač) (2007): Godišnji pregled kršenja sindikalnih prava, na internet adresi: <http://survey07.ituc-csi.org> (podaci od dana: 11.11.2009), vidi takođe i Kohl/Rode 2008: 15f.

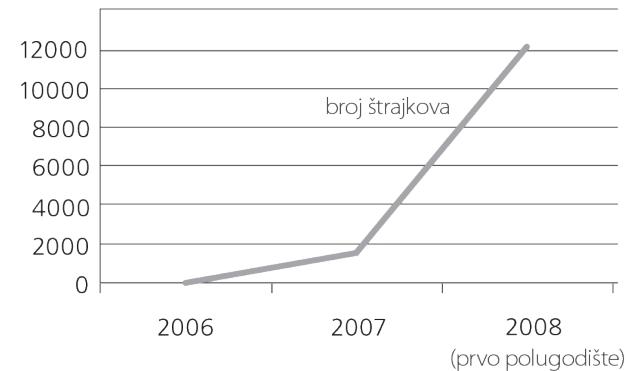
» **Fragmentacija i konkurenčija:** Pluralizacija na sceni aktera bitno uvećava slabost sindikata. Usled konkurenčije između saveza a između ostalog i ekstremne fragmentacije, sindikatima slabo polazi za rukom da se izbore za svoje interese. To se odnosi na sve nivo predstavljanja interesa. Neretko u samim preduzećima postoji šareno raspoređena scena sindikalnih udruženja. U poljskoj pošti, na primer, interesu ukupno 100.000 zaposlenih zastupa 47 sindikata ovog preduzeća (Rode 2008b: 2). Pošto je pluralitet često posledica ideoloških razlika i/ili ličnih animoziteta, teško je, a možda čak i nemoguće, obezbediti ujedinjenje između samih saveza. I u tripartitnim komisijama je jedinstvo strane zaposlenih, koje bi predstavljalo temelj za efikasnu politiku zastupanja interesa, nešto što se ne podrazumeva samo po sebi i nešto što je, u zavisnosti od zemlje, uglavnom gotovo i neverovatno.

» **Stapanje sa preduzećem i slab resursi sindikata:** Trajni gubitak članstva prate materijalne teskobe koje se odražavaju pre svega na sektorskom i nacionalnom nivou. Uslovljeno vezivanjem članova sindikata za radni odnos u nekom određenom preduzeću – kao što je to uobičajeno u SIE (vidi Kohl/Rode 2008: 12f) – naplata članarina se vrši preko sindikalne organizacije u samom preduzeću. I do 60-80% – a u nekim ekstremnim slučajevima čak i 90% – obima članarina ostaje na nivou preduzeća (Kohl/Rode 2008: 16). Ova praksa dovodi do hroničnog materijalnog a usled toga i stručno-kadrovskog ne-opsluživanja nivoa koji se nalaze iznad preduzeća, dok se u samim preduzećima delimično gomila novac (vidi i Kohl 2007: 8). U nekim slučajevima se ovaj višak indirektno, a ponekad i putem nekih skurilnih kanala, vraća onima koji su uplatili te članarine: na primer u obliku poklona ili sindikalno organizovanih proslava u preduzeću (Krzywdzinski 2009: 33). Sindikalno delovanje se koncentriše na nivo preduzeća. Organizacije u preduzećima, koje se mogu protumačiti kao "socijalna društva u preduzećima" (Rode 2008 a, b), su slabo povezane i ne dolazi do usaglašavanja među njima (Krzywdzinski 2009: 33). Umesto toga dominiraju taktike koje zavise od ličnosti i situacija. Dugoročno i strateško planiranje po pravilu nailazi na skepsu pa čak i odbacivanje. Brane se socijalna dostignuća bez njihovog preispitivanja; dok pokušaji modernizacije ne nailaze na preveliko prihvatanje (Rode 2008a).

Čini se, međutim, da je tokom proteklih godina počeo da se ocrtava i suprotni trend koji je ulivao nadu u jačanje smanjene i novo stekenu snagu sindikalnih saveza. Nakon godinama niskih stopa štrajka, broj radnih sukoba u SIE naglo je drastično porastao, dok u većini zapadnih zemalja EU nisu zabeležene nikakve promene.²³ Mada, radni sukobi u državama SIE po pravilu rezultuju demonstracijama ili pojedinačnim akcijama (Happenings). Retke su obustave rada na kojima se u potpunosti obustavlja rad. Radni sukobi su se u prvom redu odnosili na javni sektor i tumačili su se kao reakcije na reforme koje su za cilj imale uštade

troškova i smanjenje zarada. U vezi sa brojem štrajkova, u poređenju između zemalja SIE ocrtavaju se bitne razlike. Dok je u Letoniji u prvom polugodištu 2007. godine dokumentovan samo jedan štrajk na kome su učestvovala četiri zaposlena lica, u Mađarskoj je rad obustavilo 47.500 zaposlenih, a time shodno medijskim izveštajima duplo više zaposlenih nego 2006. godine. Mađarski primer posebno zapada za oko: 2006. godine u 27 štrajkova je učestvovalo 24.600 zaposlenih. Dve godine kasnije, od januara do juna 2008, došlo je do 11.987 štrajkova. Rad je obustavilo 196.700 zaposlenih u prosečnom trajanju od sedam sati.²⁴

Dijagram: trend štrajkova u Poljskoj

Izvor: vlastiti prikaz

Međutim, porast nivoa sindikalnih sukoba ne mora nužno da bude posledica jačanja sindikalnih saveza. U Poljskoj se porast sposobnosti za štrajkovanjem objašnjava ekonomskom konjunkturom, radnom migracijom i sve većim deficitom stručnih radnika (Rode 2008b). Privremeno je zabeležen porast snage sindikata. U okviru svetske ekonomske krize, međutim, očigledno je došlo do ublažavanja konjunktturnog raspoloženja, kao bitnog osnova rasplamske spremnosti na konflikte. Stoga se ne čini neverovatnim da će se usled ekonomske recesije ponovo smanjivati i broj radnih sukoba u zemljama SIE.

Stranački sistemi i socijaldemokratija u zemljama SIE

Zapadno- i istočnoevropskim stranačkim sistemima je zajednička osobina ta što im se počeci datiraju na kraj 19. veka. Divergentan je, za razliku od toga, pre svega razvoj od 1945. do 1990. godine. S promenom sistema, u prvi plan je isplivalo pitanje ophođenja prema prošlosti. U nekim državama je na značaju dobilo pitanje nacionalne samostalnosti (pribaltičke države, Češka, Slovačka i Slovenija) (Crook et al. 2002: 15).²⁵ U svim ovim državama je, međutim, značajan bio jaz između post-komunizma i anti-komunizma prilikom uobičavanja utakmice političkih stranaka u nastanku. Najpre su stranke bile povezane u bipolarne taborske strukture; činilo se nemogućim da dođe do sporazumevanja stranaka izvan granica ovih tabora. Tabori su se često i sami delili u brojne male frakcije, koje bi se uoči izbora ujedinile u saveze i zajedno formirale izborne liste (vidi između ostalog

²³ Vidi Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, na internet adresi: <http://eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0803029s/tn0803029s.pdf> (podaci od dana: 11.11.2009).

²⁴ Informaciju dao Achim Baatzsch, slobodni saradnik FES Varšave, nakon prevoda jednog članka (Puls Biznesu, 9. septembar 2008).

²⁵ Pogodene ovim pitanjem bile su baltičke države, jugoslovenske države kao i države bivše Čehoslovačke.

de Nève/Olteanu 2009: 148). Na izborima su fragmentacije političke konkurenčije i uvek nova formiranja saveza vodili do krajnje volatilnih izbornih rezultata. Iako je jaz između post-komunizma i anti-komunizma u međuvremenu izgubio na značaju, on i dalje ima određenu snagu uticaja. No ipak, trajna vitalnost formiranja tabora danas je manje posledica razlika u političkim sadržajima a više emocionalno podgrevane, istorijski motivisane rezervisanosti.

U svim državama su se formirali višestranački sistemi, a po pravilu u vladajućoj koaliciji učestvuje nekoliko stranaka.²⁶ Međutim, upadljiv je visok broj minimalnih koalicija neophodnih za pobedu na izborima ("minimal winning coalitions"), koje su preuzele odgovornost vladavine, pre svega u Poljskoj i Estoniji: od 32 minimalne koalicije u periodu 1990 do 2008 iz svih država SIE, osam je formirano samo u Poljskoj a sedam u Estoniji. Sa visokim brojem *minimalnih koalicija* korespondira i određena mera nestabilnosti vlade. U tom smislu u Poljskoj je do 2008. formirano 17 vlada koje su obavljale tu funkciju u trajanju od 24 do 950 dana.²⁷

Tabela: formiranje vlada u zemljama SIE (1990-2008)²⁸

Država	Broj vlada	Minimalno trajanje vlade (u danima)	Maksimalno trajanje vlade (u danima)
Estonija	10	103	1036
Letonija	15	70	917
Litvanija	10	83	1261
Bugarska	7	98	1525
Rumunija	11	9	1462
Poljska	17	24	950
Češka	8	127	1459
Slovačka	8	66	1448
Slovenija	8	176	1196
Mađarska	7	206	1452

Izvor Müller-Rommel i dr. 2008: 817.

Stranke u SIE mogu da se protumače kao labavo strukturisana izborna udruženja sa nejasno formulisanim, fleksibilnim programima bez uporišta u građanskom društvu (Segert 2008: 56). Stranke se često udružuju u koalicije čiji je primarni cilj preuzimanje političke vlasti. Dominira neki vid "ne-ideološkog pragmatizma" (Wiatr 2005: 244), koji otvara put ka što je moguće većem broju koalicionih opcija. Istaknuta odlika istočnoevropskih stranačkih sistema je nedostatak vezivanja za građansko društvo, što ide ruku pod ruku sa niskim stepenom sposobnosti mobilizacije. Stanovništvo u SIE nema mnogo poverenja u političke institucije, a pre svega u političke stranke (Segert 2008: 50; De Nève/Olteanu

2009: 155). Nedostaje spremnost za demokratsku participaciju, koja se može na kraju krajeva zaključiti i po niskim stopama izlaznosti na izbore, ali i po malobrojnom članstvu u strankama (Segert 1008: 55 i dalje).

Socijaldemokratske stranke u SIE

Saradnja između stranaka leve orientacije često uprkos sadržinsko-programskih sličnosti ne dolazi u obzir, ako jedna stranka pripada taboru post-komunista a druga spada u blok anti-komunista. Neretko ju stranke, koje su pripadale jednom ili drugom bloku, same sebe doživljavale kao socijaldemokratske snage. Danas su u pojedinačnim slučajevima moguće koalicije levog centra koje nadilaze granice tabora, kao na primer Savez Levice i Demokrata u Poljskoj (LiD) ili Koalicija za Bugarsku (KB).

Socijaldemokratske stranke koje danas postoje u Istočnoj Evropi nastale su ili u periodu tranzicije ili se temelje na reformisanim, bivšim državnim komunističkim partijama. Prilikom razlikovanja između novoosnovanih ili reformisanih komunista, međutim, radi se o idealnoj tipologiji, koja se u praksi ne javlja u tako čistom obliku. Istočnoevropska socijaldemokratija se temelji na tri stuba. Neke od stranaka nadovezale su se na istorijske tradicije iz perioda pre 1945. godine (stub I) (Dauerstädt 2002; Gemits 2002: 57, Crook et al. 2002: 13). Pored toga su i levo orientisani delovi građanskih pokreta posle 1990. godine osnovali takođe socijaldemokratske stranke (stub II). Međutim, najveću grupu među socijaldemokratskim strankama čine reformisane komunističke snage (stub III), koje su se podvrgle demokratizaciji nakon promene sistema (Dauerstädt 2002).²⁹

U pogledu sadržaja, socijaldemokrate istočne Evrope slažu se oko toga da se deklarišu u prilog demokratije, socijalne tržišne privrede i miroljubivog ujednačavanja etničkih i nacionalnih interesa. Ove sličnosti ih razgraničavaju od liberalnih, nacionalno konzervativnih i komunističkih snaga (Dauerstädt 2002). Upadljivo je, što se reformisane komunističke stranke, koje su za razliku od ostalih aktera mogle da se oslonje na organizacione resurse iz komunističkog perioda, nakon 1990. često uspevale da obezbede mesto kao uticajne snage političkog establišmenta (Segert 2008: 55). Reformisanim komunistima je posebno bilo moguće da ostvare politički uspeh, kada je političko otvaranje sproveđeno sveobuhvatno i u kontinuitetu. Izuzev u Češkoj, novoformirane socijaldemokratske snage uglavnom bi uspevale da se izbore samo za marginalni značaj. Formalno se one stranke smatraju socijaldemokratskim koje su članice Socijalističke internationale (SI) i koje se ubrajaju u strukture PES (Party of European Socialists) (Dauerstädt 2002).

²⁶ Od ukupno 101 formirane vlade u zemljama SIE, 20 je bilo jednostranačkih vlada a 81 koaliciona vlada (vidi Müller-Rommel i dr. 2008: 817)

²⁷ Pošto je u svim državama ugovoren četvorogodišnji izborni ciklus, optimalno trajanje vlade (dužina funkcije) iznosi 1460 dana (vidi Müller-Rommel i dr. 2008: 815).

²⁸ Računa se od dana formiranja osnivačke vlade (formiranje vlade nakon prvih slobodnih izbora, nakon sticanja nezavisnosti države i nakon uvođenja demokratskog ustava (vidi Müller-Rommel i dr. 2008: 811).²⁹ Jedini izuzetak predstavlja češka komunistička partija, pošto se ona načelno deklariše u prilog pluralizmu, demokratiji i pravnoj državi ali ipak kao daleki cilj formulise izgradnju "modernog socijalizma", što opet podrazumeva promenu sistema (Handl 2002).

³⁰ Datum (ponovnog) osnivanja nakon/u kontekstu sloma Istočnog bloka.

³¹ Indipendent = bez stranačke pripadnosti

³² Za vreme trajanja Milerovog mandata, nekoliko poslanika je napustilo SLD-UP (Müller-Rommel i dr. 2008: 825).

³³ Pored BSP, formalno još jedna stranka važi kao socijaldemokratska: PBSD (Bulgarian Social Democrats). Do sada, međutim, toj stranci u okviru političko-parlamentarnog procesa nije pošlo za rukom da istupi kao samostalna stranka. Od 2001. godine ova stranka pripada politički heterogenoj, kao levo orientisano ocenjenjo Koaliciji za Bugarsku (KB) i ovim savezom je uspela da uđe u parlament (De Nève/Olteanu 2009: 148).

³⁴ Organizacija prethodnica PSD.

Zemlja	STRANAČKA ORGANIZACIJA			
	Naziv i datum osnivanja ³⁰	Članstvo	Učešće u vlasti od - do	Stranačka pripadnost premijera ³¹
ESTONIJA	SDE (Estonian Social Democratic Party; 1989/90)	3.500	Okt 1992 – Nov 1994	EKDL (Christian Democratic Union)
			Nov 1994 – Apr 1995	IND (Independent)
			Mar 1999 – Jan 2002	EKDL (Christian Democratic Union)
			Apr. 2007 – Maj 2009	RE (Estonian Reform Party)
LETONIJA	LSDSP (Latvian Social Democratic Workets Party; 1990)	1.500	Feb – Jul 1999	LC (Latvias Way)
LITVANIJA	LSDP (Lithuanian Social Democratic Party; 1989)	18.000	Jul 2001 – Dec 2004	LSDP Algirdas Brazauskas
			Dec 2004 – Apr 2006	LSDP Algirdas Brazauskas
			Apr – Jul 2006	LSDP Algirdas Brazauskas
			Jul 2006 – Nov 2008	LSDP Gediminas Kirkilas
POLJSKA	SLD (Democratic Left Alliance, 1990)	73.000	Okt 1993 – Mar 1995	PSL (Polish Peasant Party)
			Mar 1995 – Feb 1996	SLD Juzef Oleksi (Josef Oleksy)
			Feb 1996 – Okt 1997	SLD Włodzimierz Ćimoševič (Włodzimierz Cimoszewicz)
			Okt 2001 – Feb 2003 (koalicija SLD-UP)	SLD Lešek Miler (Leszek Miller)
			Mar 2003 – Maj 2004 (koalicija SLD-UP)	SLD Lešek Miler (Leszek Miller)
			Maj 2004 – Okt 2005 (koalicija SLD-UP)	IND (Independent) ³²
	UP (Union of Labour; 1992)	5.000	Okt 2001 – Feb 2003 (koalicija SLD-UP)	SLD Lešek Miler (Leszek Miller)
			Mar 2003 – Maj 2004 (koalicija SLD-UP)	SLD Lešek Miler (Leszek Miller)
			Maj 2004 – Okt 2005 (koalicija SLD-UP)	IND (Independent)
BUGARSKA ³³	BSP (Bulgarian Socialist Party; 1990)	210.000	Jan 1995 – Feb 1997	BSP Žan Vasilev Videnov (Zhan Vasilev Videnov)
			Avg 2007 – Jul 2009	BSP Sergej Stanišev (Sergey Stanishev)
RUMUNIJA	PSD (Social Democratic Party; 1989)	600.000	Nov 1992 – Avg 1994	IND (Independent)
			Avg 1994 – Sept 1996	IND (Independent)
			Sept. 1996 – Dec 1996	IND (Independent)
			Dec 1996 – Mar 1998	PNTCD (Christian Democratic National Peasants Party)
			Mar 1998 – Apr 1998	CDR (Democratic Convention of Romania)
			Apr 1998 – Dec 1999	PNTCD (Christian Democratic National Peasants Party)
			Decembar 1999	CDR (Democratic Convention of Romania)
			Dec 1999 – Dec 2000	IND (INdependent)
			Dec 2000 – dec 2004	PSDR ³⁴ Adrian Nastase
ČEŠKA	CSSD (Czech Social Democratic, 1993)	20.000	Jul 1998 – Jul 2002	CSSD Miloš Zeman (Milos Zeman)
			Jul 2002 – Avg 2004	CSSD Vladimír Spidla
			Avg 2004 – Apr 2005	CSSD Stanislav Gros (Stanislav Gross)
			Apr 2005 – Sep 2006	CSSD Jiří Paroubek (Jiri Paroubek)
			Od maja 2009	IND (INdependent)
SLOVENIJA	SD (Social Democrats; 1990)	15.000	Jan 1993 – Mar 1994	LDS (Liberal Democratic Party)
			Mar 1994 – Feb 1996	LDS (Liberal Democratic Party)
			Nov 2000 – Dec 2002	LDS (Liberal Democratic Party)
			Dec 2002 – Apr 2004	LDS (Liberal Democratic Party)
			Apr – Dec 2004	LDS (Liberal Democratic Party)
			Od septembra 2008	SD Borut Pahor

SLOVAČKA	SMER (Socialdemocracy; 1999 ³⁵)	15.263	Od jula 2006	SMER Robert Fico
MAĐARSKA ³⁶	MSZP (Hungarian Socialist Party: 1989)	35.000	Jul 1994 – Jul 1998	MSZP Đula Horn (Gyula Horn)
			Maj 2002 – Sep 2004	MSZP Peter Medeši Peter Medgyessy
			Sep 2004 – Jun 2006	MSZP Ferenc Đurčan (Ferenc Gyurcsany)
			Jun 2006 – Apr 2008	MSZP Ferenc Đurčan (Ferenc Gyurcsany)
			Apr. 2008 – Apr 2009	MSZP Ferenc Đurčan (Ferenc Gyurcsany)
			Od aprila 2009	IND (Independent)

Izvor: PES³⁷, SI³⁸, Müller-Rommel i dr. 2008, vlastita istraživanja

Theoretski, socijaldemokratske stranke u srednjoj i istočnoj Evropi imaju visok "prirodni" potencijal pristalica (Dauderstädt 2002). Obzirom da je tranzicioni šok pokrenuo ekonomski pad, porasla je nezaposlenost a smanjili su se realni prihodi, dok su socijalna davanja umanjivana. Raširili su se siromaštvo i nemaština i podelili stanovništvo na bogate i siromašne, dobitnike i gubitnike tranzicije. Uprkos tome, socijaldemokratskim strankama nije pošlo za rukom da izgrade čvrste veze sa grupom gubitnika tranzicije (Dauderstädt 2002). Umesto visokog udela zaposlenih, osoba sa niskim dohocima i socijalno slabih, u socijaldemokratskim strankama Istočne Europe zastupljene su pre svega grupacije obrazovanih ljudi i onih sa boljim platama (Agh 2005: 203 i dalje). Manjkava povezanost socijaldemokratskih stranaka sa strukturama građanskog društva³⁹ ocrtava se na svim nivoima stranaka i otežava izgradnju stabilne i autonomne stranačke organizacije.

Strankama je delimično pošlo za rukom da prodru do grupe mlađih članova. Iako do sada novi mlađi članovi uglavnom nisu uspevali da se izbore za mesto u rukovodećim vrhovima stranaka. Do danas uglavnom starija lica čine rukovodstva stranaka, koja su često od 1990. ili čak i duže nosioci stranačkih funkcija (Wiatr 2005: 239 i dalje). Često se članstvo stranačkog vrha regрутuje na osnovu prijateljskih i interesnih veza (Wiatr 2005: 241). Formalno postoji demokratija unutar stranaka, u praksi se, međutim, političke odluke donose bez uključivanja "baze" članstva (Wiatr 2005: 241). Usled nedostatka članstva, stranačke organizacije su finansijski upućene na državne dotacije (Wiatr 2005: 242).

Sindikati i socijaldemokrate u SIE: između ignorancije i slabih veza

Ispitivanje odnosa između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u državama – članicama EU iz srednje i istočne Evrope temelji se na neposrednom anketiranju uključenih aktera. U istraživanje su uključena ona udruženja koja se smatraju reprezentativnim na nacionalnom nivou⁴⁰.

Od političkih aktera izabrane su one stranke, koje su na osnovu svog članstva u evropskoj stranci PES i u SI međunarodno priznate kao socijaldemokratske.⁴¹ Glavno pitanje studije bilo je usmereno na odnos odnosno bliskost između sindikata i socijaldemokratskih stranaka u ovim zemljama. Cilj je bio da se prikažu oblici interakcije i sheme kooperacije između sindikata i socijaldemokratskih aktera i pronađu postojeće strukture povezivanja.

Anketiranje aktera ukazuje na to da očito u svim zemljama postoje veze između socijaldemokratskih stranaka i sindikalnih udruženja. One se, međutim, u svakodnevnoj praksi ispoljavaju na veoma različite načine. U nekim slučajevima, ti odnosi se mogu shvatiti kao institucionalizovano, zvanično partnerstvo, dok se drugi vidovi kooperacije odvijaju samo retko i u odnosu na određene situacije ili ličnosti.

Interakcije između sindikata i socijaldemokratskih partija uglavnom se odvijaju neforma-lnim putevima. Veliki deo aktera navodi da se kooperacija odvija privremeno i neredovno. Često sindikati pri tome podržavaju određene zahteve stranke ili pojedine političare za vreme predizbornih kampanja. Osim toga, uglavnom se radi o reformisanim komunističkim snagama koje ulaze u saradnju u zavisnosti od situacije. Retko kada se uspostavlja saradnja izvan granica samih tabora. Često se ne podudaraju navodi anketiranih osoba: dok bugarska BSP izjavljuje da se sporadično održavaju susreti između vrha stranke i predsednika dva velika saveza sindikata, obo sindikata naglašavaju svoju apolitičnost i osporavaju bilo kakve veze sa socijaldemokratskom strankom. Iza ovog eksplicitnog distanciranja stoji umešanost političara i ministara iz redova BSP u korpcionaške afere.⁴²

U tri države postoje – makar formalno – institucionalni odnosi. U praksi, međutim, ne dolazi ni do redovne komunikacije ni do stvarnog uzajamnog usaglašavanja. U Litvaniji su se, na primer, LPSK i LSDP formalno ugovorno usaglasili oko kooperacije. Ipak se čini da ova saradnja

³⁵ Frakcija jednog dela SDL (Party of the Democratic Left).

³⁶ I MSZDP (Hungarian Social Democratic Party) je na međunarodnom planu priznata kao socijaldemokratska stranka. Mada ova stranka u parlamentarnoj utakmici ne igra samostalnu ulogu. MSZP i MSZDP su se zapravo usaglasile oko tesne saradnje koja se na posletku odražava i u tome što predsednici MSZDP pripadaju poslaničkoj grupi MSZP u mađarskom parlamentu (vidi Kaspali 2008).

³⁷ Stranke članice PES, vidi na internet adresi: <http://www.pes.org/content/view/11/48/lang,en/>.

³⁸ Potpuna evidencija stranaka i organizacija – članica, na adresi <http://www.socialist-international.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>

³⁹ Za preciznije podatke o broju članstva vidi prilog. – Kod posmatranja brojčanih podataka, međutim, treba imati u vidu da se informacije temelje na informaciju koje su stranke davale same o sebi.

⁴⁰ Uvršćivanje sindikata u kategoriju 'reprezentativni akter' na nacionalnom nivou, temelji se na proceni EIRO (European Industrial Relations Observatory: Industrial relations country profiles, pod adresom http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country_index.htm), Kohl (2008), Kohl/Rode (2008) i Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, na adresi: <http://www.eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0803029s/tn0803029s.pdf> (podaci od dana: 11.11.2009).

⁴¹ Za detaljan pregled istraženih saveza sindikata i stranaka vidi prilog.

⁴² U tom smislu dokazani su kontakti Ministarstva unutrašnjih poslova sa krugovima organizovanog kriminala. Suočeni sa ovim optužbama, ostavku su dali i premijer i ministar unutrašnjih poslova. Ali ipak nije došlo do novih izbora već do personalnih smena unutar same vlade (Karasimeonov 2008: 6).

Pregled: Strukture kooperacije između socijaldemokratije i sindikata

Zemlja	Sindikati	Stranka/ stranke	Institucionalizovana kooperacija	Neformalna kooperacija	Bez kooperacije	Kooperacija između reformisanih snaga	Kooperacija između snaga tranzicije	Kooperacija između reformisanih i snaga tranzicije
Estonija	EAKL TALO	SDE		X		X		
Letonija	LBAS	LSDSP		X		X		
Litvanija	LPSK LDF Solidarumas	LSDP	X			X		
Poljska	OPZZ NSZZ FZZ	SLD UP		X		X	X	X
Bugarska	CITUB Podkrepa	BSP		X		X		X
Rumunija	CNSLR Fratia Cartel Alfa CSDR Meridian BNS	PSD	X			X		
Češka	CMKOS	CSSD		X				X
Slovačka	KOZ SR	SMER	X					X
Slovenija	ZSSS	SD		X		X		
Mađarska	MSZOSZ MOSZ LIGA SZEZF ESZT ASZSZ	MSZP		X		X		

Izvor: vlastita istraživanja

ne protiče mnogo efikasno; u tom smislu se savez sindikata LPSK žali na nedostatak dijaloga, odnosno iz vizure sindikata na nedostatak spremnosti stranke da u involvira savez. Razmirice između stranaka i sindikata dosežu i do suštinskih pitanja i odnose se, na primer, na visinu minimalne zarade ali i na personalne aspekte. Očigledno ne postoji sloga između rukovodstava stranaka odnosno sindikata u pogledu stvarne saradnje u praksi.

U Rumuniji, CNSLR Fratia i PDS održavaju odnos labave saradnje. U pojedinačnim radnim grupama se članovi sindikata uključuju u parlamentarni rad stranke i kandiduju se na listama stranke. Podrška koju Fratia prilikom izbora daje PSD je, međutim, usredsređena na ličnosti. U okviru kampanje za lokalne izbore 2008. godine, stranka i sindikati su obnovili sporazum o tesnoj kooperaciji (de Nève/Olteanu 2009: 156). U samoj stranci je formirano telo ("forum za socijalni dijalog"), koje treba da koordinira saradnju između stranke i sindikata između ostalog i oko nekih zakonodavnih pitanja. Posmatrači spolja ipak opominju da i pored zvaničnog dogovora nije moglo da se govori o formalnoj, institucionalizovanoj komunikaciji. Tako da postojanje sporazuma o saradnji nema nikakvog uticaja na praktičan rad. Između sindikata i stranke i dalje nedostaje uzajamno poverenje. Međutim ipak su očigledni pozitivni pomaci na regionalnom nivou. 2006. godine, PSD je na inicijativu regionalne kancelarije FES ponudila seriju predavanja i diskusija na temu "socijaldemokratski dijalog". Navodi se da je u tom kontekstu makar na regionalnom nivou pokrenut prvi suštinski dijalog sa "pripremnim" socijalnim grupacijama poput sindikata.

U Slovačkoj se do nedavno činila nezamislivom zvanična veza između sindikata i stranke. Međutim, uoči parlamentarnih izbora u junu 2006. godine, SMER i KOZ SR su potpisali sporazum o kooperaciji. Njime se sindikat obavezuje da podržava suštinske zahteve i predizbornu kampanju socijaldemokrata. Za uzvrat, ova stranka je integrisala zahteve sindikata u svoj politički program. Ovim sporazumom, KOZ SR je zapečatio ekskluzivnu saradnju sa SMER. Čini se da najveću korist iz ove kooperacije najpre ima stranka, dok za sindikat dominiraju nedostaci. S jedne strane se pogoršao dijalog između socijalnih partnera i vlade, pošto poslodavci ne prihvataju sporazum i zato u okviru socijalnog dijaloga pokazuju manju kooperativnost (Ondruska/Spanik 2008). Osim toga su sindikati kvazi sami sebe obavezali na podršku socijaldemokrata bez prava kritike i preispitivanja njihovih stavova. Socijalno-politički uspesi se pripisuju vladu. Međutim previđa se da su sindikalne inicijative obezbedile te uspehe. Potpisivanjem ovog sporazuma, sindikati su zapali u politički ofsjajd (vidi Ondruska/Spanik 2008).

Kao rezultat anketiranja može da se konstatuje da više ne postoji neminovna umreženost stranke i sindikata, koja je svojevremeno predstavljala deo komunističke "normale". Međutim, ipak se može prepoznati određena bliskost posebno između socijaldemokratskih snaga i pravnih sledbenika starih državnih sindikata. I jedni i drugi imaju zajedničke korene i iskustva, slične strukture članstva i dele opšta ideološka zalaganja za društvenu solidarnost i zaštitu prava zaposlenih. Na nivou funkcionera postoje veze koje su često uspostavljene još u doba komunizma.

Neretko su tada sklapana politička poznanstva ili čak prijateljstva, koja i danas mogu da posluže kao osnov za političke koalicije.

Uprkos tome, veze su po pravilu slabe, slabo institucionalizovane i personalno uslovljene. Saradnja uglavnom doseže samo do punktualnih, tematskih i neformalnih konsultacija ili pojašnjavanja. Delom je donešena odluka o komunikaciji o socijalno-političkim pitanjima; ali nereftko se sindikati žale na očigledan nedostatak spremnosti ili možda nesposobnost stranaka, posebno nakon što preuzmu odgovornost za vlast, da poštuju te dogovore. Tome treba pridodati da su akteri veoma suzdržljivi kada daju informacije o njihovim međusobnim odnosima. Iza naglašenog distanciranja stoji nepoverenje stanovništva u veze između sindikata i stranke. Isuviše je veliki strah da bi reformisani komunisti mogli da instrumentalizuju sindikate i pokušaju iznova da kontrolišu političko-društveni život. Umesto toga, većina stanovništva u SIE zagovara striktnije razdvajanje građanskog društva od političkog sistema.

Zaključak

Ovaj prilog se nadovezuje na debate o istraživanjima države blagostanja u srednjoj i istočnoj Evropi. Umesto opisa odnosnih socijalnih modela, koji bi za cilj imao na-knadnu tipologizaciju, ovde se fokus stavlja na aktere. Pošto su u zapadnoj Evropi u prvom redu socijaldemokrati i sindikati bili oni koji su vršili odlučujući uticaj na izgradnju i razvoj socijalnih država blagostanja, ispitivani su obrasci odnosa i oblici interakcije između sindikata i socijaldemokratskih stranaka te prikazane karakteristike samih aktera.

Kod obe grupe aktera je upadljivo što se još uvek pravi razlika između reformisanih komunista i snaga koje su kao nove nastale u procesu tranzicije. Iako gubi na značaju, jaz između starog i novog odnosno post-komunizma i anti-komunizma do današnjeg dana karakteriše sindikalne i stranačke scene u zemljama SIE. Dogovori izvan granica tabora uspostavljaju se u pojedinačnim slučajevima, iako i dalje postoje antipatije, koje su manje suštinski utemeljene a više se hrane nasleđenim, ideološki opterećenim rezervama. I strankama i sindikatima nedostaje članstvo. Stepen organizovanosti sindikata kontinuirano opada. I porast radnih sukoba se u prvom redu svodi na ekonomski promene (konjunktura) i po svemu sudeći moći će da dovede samo privremeno do jačanja sindikalnih saveza. Sindikalna scena je u mnogim zemljama u velikoj meri fragmentisana; saradnja između saveza je često neprihvatljiva usled ideoloških razloga, ali prosti i zato što akteri jednostavno "ne mogu" jedni sa drugima. Suštinske razlike na kraju dovode do koncentracije sindikata u preduzećima. U tom smislu udruženja sindikata svoje delovanje i svoje resurse koncentrišu na nivou preduzeća. Posledice su permanentna slabost

resursa na nivoima iznad preduzeća koja se ispoljava u finansijama ali i u stručnosti i nesposobnosti postizanja dogovora o zajedničkim ciljevima centralnog saveta ili ciljevima sektora, pošto svaka pojedinačna organizacija ima u vidu samo interes svojih pristalica.

Strankama nedostaje povezanost sa građanskim društvom. Njihova koncentracija je uglavnom usmerena na pobedu na izborima. Često se stoga uoči predstojećih izbora kuju planovi o šarenim koalicionim savezima, koji delom nadžive samo jedan mandat ili samo jedne izbore. Pored toga, strankama nedostaju i jasno definisani politički ciljevi. Da bi se omogućile koalicije u svim pravcima, stranke zaziru od usvajanja konkretnih programa. Posledica toga je da je teško locirati pozicije stranaka; i to na kraju takođe doprinosi visokoj volatilnosti glasača. Nije redak slučaj da, kao u Poljskoj, gotovo svi parlamentarni izbori budu propraćeni raspadom, formiranjem novih ili otcepljenjem delova stranaka. Iznenadujuće je da je reformisanim strankama relativno brzo pošlo za rukom da pronađu svoje mesto na političko-parlamentarnom nivou. Danas – sa izuzetkom češke CSSD kao jedine uspešne novoformirane socijaldemokratske stranke u SIE od 1990. godine – sve socijaldemokratske stranke, koje učestvuju u parlamentarnoj utakmici, vuku korene reformisanih komunista. U svim državama su socijaldemokrate najmanje jedanput učestvovale u formiranju vlade.

Odnosi između sindikata i socijaldemokratskih stranaka su slabo razvijeni i neformalnog su karaktera. Komunikacija i kooperacija se odvijaju neredovno i po pravilu su ograničene na lokalni ili regionalni nivo. Sindikati delimično podržavaju pojedine zahteve stranaka ili predizborne kampanje pojedinih političara. Pri tome je svega važno da se akteri poznaju i veruju jedni drugima. "Pravi" vid institucionalizovanih odnosa može da se potvrdi samo u slučaju Slovačke. Iako se u ovom slučaju stiče utisak da su gubitnici ove interakcije sindikati, koji su se putem sporazuma o saradnji ekskluzivno vezali za SMER, čime su se lišili svakog vlastitog glasa i stava.

Obzirom na polazno pitanje o istočnoevropskoj državi blagostanja ili o državama blagostanja, podroban pogled na aktere pokazuje da ni sindikati ni socijaldemokratske stranke u SIE kao da nisu u stanju da na odlučujući način učestvuju u oblikovanju modela socijalnih zaštitnih mera. Na kraju, i u samim strankama nedostaje spremnost za pozicioniranjem na jasnim političkim stanovištima, a na strani sindikata nedostaju resursi, kako bi se na centralnom nivou definisali i pratili strateški ciljevi. Ne dolazi do povezivanje snaga u vidu zajedničkog delovanja usled nedostatka poverenja na obe strane. A pošto se stanovništvo, motivisano prethodnim iskustvima, pribjjava instrumentalizacije sindikata od strane političkih stranaka i stoga se zalaže za striktno razdvajanje politike od građanskog društva, nedostatak spremnosti za saradnju može da se konstatuje sa obe strane.

Literatura

Agh, Attila (2005): Social Democratic Parties in East-Central Europe. The Party and Civil Society Relationship, u: De Waele, Jean-Michel (izdavč): Social Democracy in Europe, Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 195-212.

Busemeyer, Marius/Kellermann, Christian/Petring, Alexander/Stuchlik, Andrej (2006): Politische Positionen zum Europäischen Wirtschafts- und Sozialmodell – eine Landkarte der Interessen, na adresi: <http://library.fes.de/pdf-files/d/04751.pdf>

Crook, Nick/Dauderstädt, Michael/Gerrits, André (2002): Social Democracy in Central and Eastern Europe: Integration – Reconciliation – Stagnation, Amsterdam: Bevrijding.

Dauderstädt, Michael (2002): Die Sozialdemokratie zwischen Triumph und Krise, Bonn: FES na adresi <http://library.fes.de/fulltext7id/01367.htm>

Deppe, Rainer/Tartur, Melanie (2002): Rekonstitution und Marginalisierung. Transformationsprozesse und Gewerkschaften in Polen und Ungarn, Frankfurt/Main: Campus.

Gerrits, André W.M. (2002): The Social Democratic Tradition of East Central Europe, East European Politics and Societies, 16/1, 54-108.

Handl, Vladimir (2002): Die Tschechische Kommunistische Partei: orthodoxes Fossil oder erfolgreiche neo-kommunistische Protestpartei?, na adresi: <http://library.fes.de/fulltext/id/01425.htm>

Hantke, Frank (2007): Die Außenbeziehungen der deutschen Gewerkschaften in Mittel-, Ost- und Südeuropa. Ziele, Instrumente und Perspektiven, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn: bub Bonner Universitäts-Buchdruckerei.

Karasimeonov, Georgi (Ed.) (2008): Barometer. Political Parties Development in Bulgaria, 8/2, Friedrich Ebert Foundation Office Bulgaria Reports.

Kaspali, Gergely (2008): Sozialdemokratische Partei MSZDP im Aufschwung, u: Budapest Zeitung, 18.02. na adresi: http://www.budapesti.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=1647&Itemid=26.

Kohl, Heribert (2008): Wo stehen die Gewerkschaften in Osteuropa heute? Eine Zwischenbilanz nach der EU-Erweiterung, na adresi: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/05362.pdf>.

Kohl, Heribert/Rode, Clemens (2008): Koalitionsfreiheit und Gewerkschaftsrechte in Osteuropa. Bestandsaufnahme und Entwicklungstrends im Vergleich mit Westeuropa. Unveröffentlichtes Manuskript.

Krzywdzinski, Martin (2009): Organisatorischer Wandel von Gewerkschaften in postkommunistischen Ländern: Der Fall Solidarnosc, u tekstu: Industrielle Beziehungen 16, 1, 25-45.

Milutinov, Christine (2006): Industrielle Beziehungen und Interessenvertretung in Osteuropa, Disertacija: München, Ludwig-Maximilians-Universität

Müller-Rommel, Ferdinand/Schulze, Henrike/Harfst, Philipp/Fettelschoß, Katja (2008): Parteienregierungen in Mittel- und Osteuropa; Empirische Befunde im Ländervergleich 1990 bis 2008, u: Zeitschrift für Parlamentsfragen (ZParl), 4, 810-831.

de Nève, Dorothée/Olteanu, Tina (2009): Die Linke in Bulgarien, u: Daiber, Birgit/Hildebrandt, Cornelia (izdavač): Die Linke in Europa. Analysen linker Parteien und Parteialianzen. Aufsätze zur politischen Bildung, Berlin: Rosa-Luxemburg-Stiftung, 155-160.

Ondruska, Peter/Spanik, Vlado (2008): Die Entwicklung der Gewerkschaften in der Slowakischen Republik 2008, na adresi: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/06028.pdf>

Progressives Zentrum (PZ) (2008): Die Zukunft des Europäischen Wirtschafts- und Sozialmodells. Auf dem Weg zur wirtschaftlichen und sozialen Integration – eine Studie über die sozio-ökonomische Entwicklung der neuen Mitgliedsländer in der EU. Die Beispiele Polen und Rumänien, Berlin: Das Progressive Zentrum.

Rode, Clemens (2008a): Gewerkschaften in Polen, u: Aktuelle Informationen aus Mitteleuropa, 19.02.2008, Friedrich-Ebert-Stiftung, Vertretung in Polen, 1-9

Rode, Clemens (2008b): Die aktuelle Situation der Gewerkschaften in Polen, u: Polen-Analysen, Deutsches Polen Institut, 36, 01.07.2008, 2-6

Schroeder, Wolfgang (2004): Arbeitsbeziehungen in Mittel- und Osteuropa: weder wilder Osten noch europäisches Sozialmodell, Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Segert, Dieter (2008): Parteidemokratie in der Krise. Gründe und Grundlagen in Ostmitteleuropa, u: Osteuropa, 58/1, 49-61.

Wannöffel, Manfred/Kramer, Julia (2007): Industrielle Beziehungen in Südosteuropa und der Türkei, Bochum: Gemeinsame Arbeitsstelle Ruhr-Universität Bochum/IG Metall.

Wiatr, Jerzy J. (2005): The Organisational Structure of Social Democratic Parties in Eastern and Central Europe u: De Waele, Jean-Michel (ed.): Social Democracy in Europe, Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 237-246.

**Dosadašnja izdanja "Vizije i opcije za jugoistočnu Evropu" možete pronaći na
www.fes.rs**

1.	Uticaj Evropske Unije na evropski socijalni model i socijalnu koheziju Lothar Witte, Dr. Heinrich Sassenfeld
2.	Nova politička ekonomija evropskog(ih) socijalnog(ih) modela Patrick Diamond
3.	Evropski privredni i socijalni model – geografska karta različitih interesa Marius Busemeyer, Christian Kellermann, Alexander Petring, Andrej Stuchlik
4.	Socijaldemokratski program nakon proširenja Evropske unije Christoph Zöpel
5.	Mađarski nemiri – simptom centralno evropske krize Michael Ehrke
6.	Socijalna pravda za 21. stopeče Grupa autora
7.	Prema revidiranome europskom socijalnom modelu Anthony Giddens
8.	Evropa regionala Grupa autora
9.	Između starih recepata i novih izazova: Evropska levica mora da se preorijentiše Ernst Hilebrand
10.	Dobitnici novoga Europskog ugovora Jo Leinen
11.	Fleksigurnost na evropskim tržištima rada – tanka linija između fleksibilnosti i socijalne sigurnosti Inge Kaufman, Aleksandar Švan
12.	Finansijska kriza i reakcije – šta se do sada dešavalo Pet pristupa u potrazi za rezultatom Erik Helajner
13.	Od finansijske krize do prekretnice Kako se američka "sub-prime" kriza pretvorila u svetsku krizu koja će promeniti svetsku ekonomiju Žak Sapir
14.	Globalna kriza na periferiji Evrope Pogled iz Centralne i Jugoistočne Evrope Grupa autora
15.	Da li se EU i Balkan međusobno udaljavaju? Bjern Kine
16.	Dolazak nove ere. O potrebi razvijanja socijaldemokratije u Evropi Erkard Eplen

U ovoj publikaciji izneseni stavovi nisu nužno i stavovi fondacije Friedrich Ebert.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**